

MALÁ ANTOLÓGIA FILOZOFIE
20. STOROČIA

Zväzok I

P r a g m a t i z m u s

CHARLES SANDERS PEIRCE * WILLIAM JAMES *
JOHN DEWEY * RICHARD RORTY

Editori: Emil Višňovský a František Mihina

IRIS
BRATISLAVA 1998

PRAGMATIZMUS JE POLITICKÝ SKRZ-NASKRZ

Traja filozofov, ktorých považujem za najvýznamnejších v tomto storočí – Wittgenstein, Heidegger a Dewey – sa v mnohom odlišovali, ale jedno mali spoločné: pochybovali o tom, že filozofia je druhom poznania a nemysleli si, že úlohou filozofie je vytvárať nové poznatky. Všetci títo traja mysliteľia sa domnievali, že úlohou filozofie je skúmať svoju vlastnú históriu a spôsob, ako táto história ovplyvňuje naše súčasné predstavy o sebe a o svete.

Podľa Heideggera je úlohou filozofie v našej dobe znova premyslieť tradíciu a položiť si otázku, čo táto filozofická tradícia z nás urobila. Wittgenstein považoval filozofiu za druh terapie, za pokus „vyslobodiť muchu z fláše“. Filozofia pre neho nebola tým, čím bola pre Heideggera – novým premyslením tradície. Pokúšal sa skôr novým spôsobom premyslieť niektoré z bláznivých otázok, ktoré si kladú profesori filozofie a primár' ich k tomu, aby si ich prestali kladť. Ani Dewey nepovažoval filozofiu za druh poznania, ale skôr za spôsob rozprávania. Filozofia by podľa neho mala ovplyvniť spôsob, akým ľudia rozmyšľajú a rozprávajú o svete tak, aby sa zohľadnili súčasny stav vedy, politiky a kultúry. Paradigmatickým príkladom toho, ako spojiť staré a nové, bol pre Deweyho Kant, ktorý sa pokúsil spojiť kresťanskú senzitivitu s novovekou vedou 17. storočia. Ale Kantov pokus o prepojenie starého a nového nepovažoval Dewey po Darwinovi za použiteľný. Kantovo chápanie filozofie ako supervedy, ako transcendentálneho skúmania podmienek poznania nemá zmysel, ak ľudské bytosti chápeme tak, ako ich chápali Darwin. Dewey dúfal, že sa mu podarí vytvoriť taký spôsob rozprávania, ktorý by nám umožnil zladit' Darwinovu predstavu o človeku ako o múdrom živočíchovi s predstavou morálnej zodpovednosti, ktorí nám sprostredkúva umenie.

Vo svojom vlastnom písaní sa pokúšam zmiešať trocha z Heideggera, trocha z Wittgensteina a mnohé z Deweyho. Pokúšam sa spojiť Heideggerovu kritiku filozofickej tradície, Wittgensteinovu filozofickú terapiu a Deweyho darwinizmus. Dewey bol známy ako antidualistický filozof, ako niekto, kto sa pokúša prekonať grécke a kantovské rozlišovanie na hmotu a myseľ, subjekt a objekt, nevyhnutnosť a náhodnosť, skutočnosť a jav. Tieto rozlíšenia priniesli podľa jeho názoru viac škody ako úžitku. Preto nám radi, podobne ako neskôr Wittgenstein, aby sme nerozdeľovali skutočnosť na dve veci: jednu nazývanú myseľou a druhú hmotou, jednu nazývanú časom, druhú večnosťou a potom sa trápili tým, ako ich zase spojiť; aby sme nevytvárali umelé problémy, ktoré by filozofi potom riešili. Je presvedčený, podobne ako Quine a ďalší, ktorí na neho naviazali,

že by sme sa mali oslobodiť od rozlišovania na nevyhnutné, apríorné a analytické na jednej strane a na náhodné, aposteriorné a syntetické na strane druhej; mali by sme si osvojiť delenie na relatívne nerozporne presvedčenia a presvedčenia, ktoré sú rozporuplnéjšie. Neskôr túto myšlienku sformuloval Quine v tom zmysle, že každá ľudská bytosť je klubkom presvedčení a túžob, ktoré sa neustále mení v závislosti od meniacich sa požiadaviek prostredia. Žiadne z týchto presvedčení a túžob nie je nenahradiiteľné, ale niektoré sú nahradiateľnejšie ako iné.

Ďalším príkladom Deweyho antidualizmu je jeho myšlienka, aby sme poznanie nepovažovali za niečo, čo nám umožní preniknúť závojom javov k pravej skutočnosti, ale aby sme sa jednoducho vzťažali rozlišovania na javy a skutočnosť. Miesto toho, aby sme rozlišovali medzi tým, ako sa veci javia a ako naozaj sú, mali by sme, podľa neho, rozlišovať medzi tým, ako je o nich užitočné rozmyšľať a hovoriť pre určité účely a ako pre iné účely. Dewey bol proti Hegelovmu absolutnému idealizmu aj proti materialistickému redukcionizmu Macha a iných fyzikalistov. Domnieval sa, že spôsob akým nemecká klasická filozofia opisovala svet a ľudskú históriu, mohol byť pre isté účely užitočný, najmä ak išlo o opis ľudskej histórie v jej celostnosti, zatiaľ čo spôsob, ako videli svet vedci, najmä darvinisti, bol vhodný pre iné účely. Namiesto toho, aby sme sa pýtali, čo je prvé, hmoty alebo duch, či kto má pravdu, Hegel alebo Darwin, mali by sme sa radšej pýtať, kedy je pre nás užitočné rozmyšľať tak, ako rozmyšľal Hegel, a kedy tak ako Darwin. Iný spôsob, ako vysvetliť, prečo Dewey nedôveroval metafyzike, je, že sa domnieval, že aj materialistická, aj idealistická metafyzika priniesli viac problémov ako úžitku, a ak raz pripustíme, že existuje mnoho spôsobov, ako rozprávať o sebe a o svete, zavráme sa pokúšania byť metafyzikmi. Dewey by teda súhlasil so súčasným americkým filozofom N. Goodmanom, ktorý napísal, že „neexistuje spôsob, ako svet naozaj je“. Žiadny opis sveta nie je privilegovaný, žiadny nevystrahuje lepšie podstatu sveta ako iné opisy, predovšetkým preto, lebo niet podstaty sveta. Deweymu by sa iste páčila Wittgensteinova myšlienka, že odpoveď na otázku, či je šachovnica jedna vec alebo šesťdesiatštyri veci: môžete o nej hovoriť oboma spôsobmi. Rovnako je jedno, či o sebe hovoríme ako o zhluku elementárnych častíc, ako hovorila fyzici, alebo ako o pastieroch bytia, ako hovoril Heidegger. Oba tieto opisy sa týkajú tej istej veci, ale ani jeden z nich nie je vernejší podstate opisovaného. Wittgenstein aj Dewey rozmyšľali o jazyku ako o nástroji a nie ako o reprezentácii nezávislej skutočnosti. Ak tento ich názor prijme, prestaneme pravdu chápať ako korešpondenciu nejakého tvrdenia alebo teórie so

skutočnosťou, pretože neexistuje nič, s čím by naše tvrdenia alebo teórie mohli korešpondovať. Starší pragmatisti, ako napríklad W. James, boli presvedčení, že ak korešpondenčná teória nie je možná, potom potrebujeme nejakú inú teóriu pravdy. Preto, podľa Jamesa, pravda je to, čo funguje, v čo verit' je pre nás dobré. Ale táto, takzvaná pragmatická teória pravdy, znie paradoxne. Niečo, čomu verit' môže byť pre nás dobré, nemusí byť pravda, alebo to môže byť pravda, ale uverit' tomu nemusí byť pre nás dobré. Preto noví pragmatisti, ako napríklad Davidson, navrhujú, aby sme sa vzdali teórie pravdy. Nakoľko nemôžeme mať neparadoxnú teóriu pravdy (každá teória je buď prázdna, ako je korešpondenčná teória, alebo paradoxná, ako je Jamesova teória), riadia sa súčasní pragmatisti Wittgensteinovou radou: nehľadajte zmysel termínov, ale ich použitie.

Ak si položíte otázku, aké je použitie slova „pravda“? Čo vám bude chybať v jazyku, ak prestaneme toto slovo používať? Pragmatista vám odpovie, že nebudete viac hovoriť také veci, ako napríklad: „toto presvedčenie je úplne zdôvodnené, ale možno nie je pravdivé“. Jediný význam, v akom podľa pragmatizmu možno hovoriť o pravde, je povedať, že určité presvedčenie je zdôvodnené pre nás, pre našich známych, prípadne pre publikum, ktoré si dokážeme predstaviť, ale niekedy v budúcnosti sa môže vyskytnúť iné publikum, ktoré ho nebude považovať za zdôvodnené. Pragmatisti sa domnievajú, že všetky staré dualizmy – medzi ľudským a božím hľadiskom, subjektívnym a objektívnym hľadiskom, medzi iba zdôvodneným a absolútnym pravdivým – možno nahradiť rozlíšením medzi zdôvodnením pre súčasné publikum a zdôvodnením pre budúce publikum. Jedinou úlohou slova pravda v jazyku je vlastne prejavit' zdvorilosť voči neznámej budúcnosti. Vždy budeme potrebovať rozlíšenie medzi iba zdôvodneným a pravdivým, nakoľko vždy budeme potrebovať rozlíšenie medzi nami a možným budúcim ľudským spoločenstvom. Inými slovami, žiadna smrteľná bytosť, žiadny živočích, a tým je podľa Darwina aj človek, nemôže vedieť, či má naozaj pravdu. Všetko, čo môžeme vedieť, je, či to, čo považujeme za pravdu, uspokojí aj ostatných živočíchov, s ktorými sa stretávame. Od iných biologických druhov sa odlišujeme nie tým, že zjeme takpovediac jedinou nohou vo večnosti a druhou v čase, ale, že si na rozdiel od nich dokážeme predstaviť aj iné možné budúcnosti. Heidegger napísal, že história Západnej metafyziky bola históriou platonizmu. Myslel tým, že táto história bola pokusom uniknúť z času do večnosti, hľadaním nejakých večných pravd, ktoré by ostali zachované aj v neznámej budúcnosti. Myslim si, že v tejto veci by

Dewey s Heideggerom úplne súhlasil. Dewey, Nietzsche aj Heidegger boli rovnako antiplatonistickí, rovnako skeptickí k možnosti uniknúť dočasnosti. Keby sa nám podarilo prekonať to, čo Heidegger nazýval metafyzikou, prekonať platonizmus, prestali by sme sa, podľa Deweyho, považovať za také bytosti, za aké sa považovali Gréci – za bytosti, ktoré sa od ostatných tvorov odlišujú tým, že dokážu myslieť, kým ony dokážu iba cítiť a adaptovať sa na svoje prostredie. Podľa Deweyho sa od ostatných živočíchov odlišujeme nie tým, že myslíme, ale tým, že sa, na rozdiel od nich dokážeme adaptovať na stále zložitejšie a komplexnejšie prostredie, dokážeme rozširovať svoj horizont a svoje presvedčenia dokážeme zdôvodňovať stále väčšiemu počtu ľudí. To, čo nazývame poznávaním alebo skúmaním je, podľa Deweyho, vždy iba zležiťosťou ďalšieho prispôbovania sa.

Napriek tomu však existuje intelektuálny a morálny pokrok, pretože my sa dokážeme pozrieť na minulosť a vysvetliť svojich predchodcov spôsobom, akým by oni nemohli vysvetliť nás. Toto je jedna z ideí vyslovených v knihe T. Kuhna *Štruktúra vedeckých revolúcií*, ktorá významne prispela k rozvoju filozofie pragmatizmu. Kuhn navrhol, aby sme o vedeckom pokroku nerozmyšľali ako o postupnom približovaní sa k poznaniu skutočnosti, aká naozaj je. O vedeckom pokroku nehovoríme preto, lebo veda sa stále viac približuje k pravde, ale preto, lebo súčasná veda dokáže viac ako dokázala minulá. Dokáže napríklad vysvetliť minulú vedu, ale minulá veda nedokáže vysvetliť súčasnú. Newton mohol vysvetliť nielen prečo Aristoteles veril, čomu veril, ale aj prečo bol v niektorých prípadoch úspešný a v iných neúspešný, kým Aristoteles by nedokázal vysvetliť Newtonove úspechy. Dewey navrhol, aby sme sa na morálny a politický pokrok dívali takým istým spôsobom. Nie ako na postupné približovanie sa k jedinej správnej Morálke a jedinej správnej Politike, ale jednoducho ako na pokrok vzhľadom k nášmu predchádzajúcemu ja. Podobne ako Hegel považoval dejiny sveta za proces odvíjajúci sa k stále bohatšiemu a komplexnejšiemu stavu, považoval Dewey individuálny duchovný pokrok ľudskej bytosti alebo politický a sociálny pokrok civilizácie za pokračovanie minulosti spôsobom, ktorý nám umožní pozrieť sa naspäť a povedať, kde sme robili chyby. Dewey by iste súhlasil s Hegelom, že človek sa dejinami mení a že je rozdiel medzi neandertálcami, antickým Grékom, renesančným človekom a našim súčasníkom, podobne ako šesťročný, desaťročný a štyridsaťročný človek nie je jedna a tá istá osoba. Oba tieto procesy sú príkladmi pokroku v tom istom zmysle, v akom Kuhn považuje Newtonovu dobu za pokrok oproti dobe Aristotelovej. Ľudia, ktorí žijú neskor, sa, ako hovorí Hegel, môžu obzrieť späť na

svojich predkov, vysvetliť, prečo verili tomu, čomu verili a zahrnúť ich predstavy o svete do dvoch vlastných predstáv.

Rozdiel medzi Deweym, Heglom a Marxom bol predovšetkým v tom, že Hegel a Marx sa domnievali, že vedia, kam to všetko smeruje, aký je cieľ histórie, kým Dewey bol presvedčený, že o budúcnosti nemôžeme nič vedieť, že história nemá žiadny prirodzený koniec. Dewey uvažoval o kultúrnej histórii počnúc neandertálcom po súčasnosť podobne, ako biológovia rozmyšľajú o biologickej evolúcii od améby po opicu. Ani v jednom prípade nejde o niečo osudové, nevyhnutné, jednoducho sa tak stalo, ale keď sa už tak stalo, môžeme to využiť vo svoj prospech. Podobne ako bola náhoda, že sa človek objavil na tejto planéte, bola tiež náhoda a nie osud, že sa na planete objavila demokratická spoločnosť. Dewey bol celým srdcom oddaný demokracii, ale nemyslel si, že demokracia je niečo, čo zodpovedá ľudskej prirodzenosti. Nedomnieval sa totiž, že existuje niečo ako vecná a nemenná ľudská prirodzenosť. Bol veľmi neďoverčivý k možnosti vybudovať nejaký filozofický základ politiky, aj demokratickej politiky. Domnieval sa, že si môžeme byť rovnako istí hodnotami demokratickej politiky, ako si môžeme byť istí čímkol'vek iným a naša istota nebude o nič väčšia, ak ju podoprieme nejakou teóriou o povahe skutočnosti alebo o povahe človeka. Aj keď to Dewey v skutočnosti nepovedal, možno si predstavíť, ako hovorí: „Definujme jednoducho človeka nie ako živočích, ktorý má rozum a vie, ale ako živočích, ktorý dokáže vytvárať demokratické spoločnosti“. Inými slovami, keďže niet takejto opisu ľudských bytostí, ktorý by zodpovedal vnútornej podstate človeka, pokúsime sa o opis, ktorý by zodpovedal ľudským nádejám. Miesto toho, aby sme si kladli otázku, či filozofia môže garantovať spravivosť úsilia o demokratickú spoločnosť, obráťme otázku a pýtajme sa, ako nám filozofia môže pomôcť, ak predpokladáme, že demokracia je to, o čo nám ide.

Tento Deweyho antiľundamentalizmus, táto jeho vôľa politizovať filozofiu, považovať politiku za prvoradú záležitosť, od ktorej treba odviazať všetko ostatné, ho robí veľkým filozofickým nepriateľom Kanta. Dewey a Kant mali v princípe zhodnú politiku, obaja mali zhodnú utopickú víziu, aká by mala byť spoločnosť, ale Kant bol presvedčený, že musí existovať niečo, na čom je táto filozofia založená. Takže keď Kant hovorí, že demokracia je potrebná preto, lebo najlepšie zodpovedá súčasovej ľudskej podstate, je to, podľa Deweyho, akoby povedal, že ópium uspáva, lebo má vnútornú uspašvaciu silu. Je to ako povedať tú istú vec inými slovami. Dewey sa vzdal Sokratovho úsilia odpovedať Kratylovi, odpovedať nemorálnym

ľuďom, v tom sa podobá Nietzschemu. Ak stretneme niekoho, kto je ideálnym nietzscheovcom, ideálnym fašistom alebo ideálnym psychopatom, ktorý nejavi žiadny záujem o iné ľudské bytosti, o ich radosť a ich trápenia, filozofia nám podľa Deweyho nemôže pomôcť v úsilí o jeho konverziu. Zastávať sa demokracie nie je o nič racionálnejšie, ako zastávať sa fašizmu – je to iba lepšie. Lepšie neznamená lepšie v božích očiach alebo lepšie podľa nepodmienečných morálnych zákonov. Znamená to jednoducho lepšie pre nás, pre ľudí, ktorí patríme k tomuto spoločstvu. Pre Deweyho podobne ako pre Heideggera bola história metafyziky históriou úsilia nájsť niečo veľké a silné, či už je to Boh, Skutočnosť alebo Rozum, čo by bolo na našej strane. Kant napríklad hovorí, že rozum je na našej strane, Marx hovorí, že história je na našej strane, cirkvi hlásajú, že Boh je na našej strane. Dewey, poučený Darwinom hovorí, sme tu úplne sami. Na otázku, odkiaľ sa berie ten osvietenický sen o demokratickej spoločnosti, odpovedal: Je to jednoducho sen a je aktom ľudskej imaginácie. Inou odpoveďou na otázku, čím sa odlišujeme od iných živočíchov, je, že dokážeme konať v zhode so svojimi nádejami a svojou politickou imagináciou, že sa dokážeme usilovať o sebazdokonaľovanie iba na základe svojej predstavivosti. Schopnosť predstaviť si demokratickú utópiu je podľa Deweyho produktom historickej náhodnosti, niečoho, čo by rovnako dobre nemuselo byť, podobne ako existencia človeka je produktom evolučnej náhodnosti.

Doteraz som hovoril predovšetkým o filozofických názoroch J. Deweyho. Teraz by som ešte niečo povedal o tom, ako vyzerajú rozličné smery v súčasnej filozofii z tohoto deweyovského pragmatistického hľadiska. Habermasovo úsilie považujem za pokus oživiť Kanta, za pokus vrátiť do hry Kantovu predstavu nepodmienečnej záväznosti, o ktorej si Dewey myslel, že ju nepotrebuje. Habermas napísal brilantnú prácu, *Filozofický diskurz moderny*, v ktorej vyslovil názor, že by sme sa mali vzdať filozofie vedomia, a mali by sme začať rozmyšľať o rozume namiesto v pojmoch teórie vedomia v pojmoch diskurzu a komunikácie. Súhlasím s Habermasom v tom, že by sme sa mali vzdať teórie vedomia a „prepnúť“ na filozofiu jazyka a komunikácie, ale Habermas sa domnieva, že je potrebná filozofická analýza základov jazyka a komunikácie, kým pragmatisti sa domnievajú, že takéto základy neexistujú a niet teda čo analyzovať. Podľa pragmatistov existuje mnoho rozličných diskurzov, mnoho komunikatívnych praktík, mnoho rozličných jazykov, ale neexistuje žiadna univerzálna vnútorná podstata, ktorá by bola spoločná všetkým, ktorí by bola univerzálnym základom a ktorí by bolo možné filozoficky analyzovať. Podobne ako pred ním Marx a Hegel aj

Habermas sa domnieva, že existuje akási prirodzená historická nevyhnutnosť, garantujúca vývoj diskurzívnej praxe k slobode a demokracii. Domnieva sa, že je možné sformulovať niečo ako etikú komunikácie, ktorá by nám poskytla niečo, o čom si Dewey myslel, že to nie je možné – filozofický základ demokracie. Ústrednou ideou Habermasovej filozofie je niečo, čo on nazýva nenásilná komunikácia (*herrschaftsfreie Kommunikation*), a domnieva sa, že táto *herrschaftsfreiheit* je zapudovaná do samotnej podstaty jazyka a komunikácie, kým ja si myslím, že je zapudovaná iba do súčasných demokratických spoločenských praktík. Podľa Habermasa možno napríklad zdôvodniť fašizmus, že by mal byť demokratom tým, že poukázate na predsudky jeho vlastných komunikačných praktík, podľa mňa sa nič také nedá. Domnievam sa tiež, že každý kantovský pokus, akým je aj Habermasov pokus, nájsť niečo odlišné od demokratickej spoločnosti, niečo, čo by bolo fundamentálnejšie aj univerzálnejšie ako demokratická spoločnosť a čo by ju nejakým spôsobom zdôvodňovalo, je odsúdený na neúspech. Predovšetkým preto, lebo ak chcete argumentovať proti fašizmu, musíte svoje demokratické nádejce vpašovať do svojho jazyka, svojich diskurzívnych praktík, do svojej teórie vedomia alebo racionality vopred. Aby som to zhrnul, myslím si, že ak filozof demokracie vyhlási, že demokracia je niečo, čo má právo na prežitie, je to podobné, ako keby nejaký ohrozený biologický druh v snahe ovplyvniť prírodný výber vyhlásil, že má právo na prežitie. Podobne ako nie je v podstate evolučného procesu nič, čo by mohlo zachrániť ohrozený biologický druh, nie je v univerze, ani v ľudskej prirodzenosti nič, čo by automaticky zachránilo naše demokratické nádejce. To však nie je dôvod, aby sme sa týchto nádejí vzdali.

Tolko som chcel povedať o Habermasovi a o jeho pokuse oživiť kantovský spôsob filozofovania. Teraz by som chcel povedať pár slov o takzvaných postmodernistických filozofoch, ktorých Habermas kritizuje. Myslim si, že je potrebné rozlišovať medzi útokom postmodernistických filozofov proti osvietenenskému racionalizmu a ich útokom proti osvietenenskému egalitarizmu. Ak teda uvažujete o tých filozofoch, ktorých označujú ako postmodernistických, teda – Heideggerovi, Foucaultovi a Derridovi – ako o filozofoch inšpirovaných Nietzscheom, potom je, myslím, užitočné uvedomiť si, že Nietzsche a Dewey sa zhodovali v kritike Platona a Kanta. V čom sa odlišovali, bol názor na hodnotu kresťanstva a hodnotu demokracie. Habermas sa domnieva, že ak útočíte na Kanta, skôr alebo neskôr budete útočiť na demokraciu. Podľa Deweyho, človek môže útočiť na Kanta, Platona a metafyziku a predsa môže byť presvedčený demokrat. Nietzsche napísal, že kresťanstvo je demokracia pre ľud

a Dewey by s tým viacmenej súhlasil. Naše demokratické nádejce majú svoj pôvod v kresťanstve a v jeho vplyve na naše morálne vedomie. Dewey bol ako mladý človek veriacim kresťanom, neskôr sa stal ateistom. Bol presvedčený, že vznik kresťanstva nebol vecou zjavenia, ale, ak dovoľíte, šťastnou náhodou. Náhodou bolo to, že táto vízia sveta, ktorá bola ako zo židovského, tak aj z gréckeho hľadiska paradoxná, bola akceptovaná širokými masami ľudí, ktorí ju vzali vážne. Nemuselo k tomu dôjsť, ale keď už k tejto šťastnej udalosti došlo, vytvárala z nej Západná civilizácia úžňok. Takže Dewey by, myslím, sympatizoval s antiracionalistickými a antimetafyzickými prvkami v Heideggerovej a Derridovej filozofii. Zvlášť by súhlasil s tým, čo Derrida hovorí o jazyku, čítaní a interpretácii, je to veľmi podobné tomu, čo hovorila súčasná pragmatistická filozofia jazyka v Amerike, ako napríklad D. Davidson. Derrida zdôrazňuje, že metafyzika bola pokusom nájsť pevný bod mimo a za hrou textov a významov, ale žiadny takýto pevný bod podľa neho neexistuje. Dewey by myslím súhlasil s tým, že neexistuje žiadny pevný bod mimo dosahu času a náhody. Neexistuje nič večné, nemenné a stabilné, čo by vám mohli ponúknuť filozofi a na čo by ste sa mohli spoliehať.

Ale postmodernizmus má aj svoju temnú stránku, je spáta s antikresťanstvom Nietzscheho filozofie a beznádejnou filozofiou M. Foucaulta. V Nietzscheho knihe *Tak povedal Zarathustra* je pasáž, v ktorej píše o demokratickej utópii ako o sne posledného človeka, ktorý sa uspokojí s malými radostami dňa a malými radostami noci, a takýmto človekom Nietzsche opovrhne. Domnieva sa, že triumf pragmatizmu a demokracie bude znamenať koniec ľudskej veľkosti. Vo Foucaultovom diele nájdete podobné pasáže. V poslednej Foucaultovej biografii je uverejnený list, v ktorom píše: „neverim v šťastie“. A práve toto pohrdanie šťastím je dôvodom, pre ktorý Habermas nedôveruje Foucaultovej filozofii.

Takže mojím záverom je, že veľkú časť postmodernizmu možno asimilovať do pragmatizmu, zvlášť je možné asimilovať skoro celého Derridu, ale sú určité časti Nietzscheho a Foucaulta, ktoré sa asimilovať nedajú. Myslim si, že pragmatizmus je založený na myšlienke, že nič nie je dôležitejšie ako ľudské šťastie a že toto nemožno transcendovať nejakou inou ideou, ani ideou veľkosti. Ak sa pragmatistu opýtate, prečo je za demokraciu, jediné, čo vám môže povedať je, že si myslí, že demokracia robí ľudí šťastnejšími. Existuje niečo, čo majú spoločné Platon a Nietzsche, Hegel a Foucault – je to úsilie o veľkosť, ktorú kladú nad šťastie. Ak existuje nejaký protiklad, popri všetkých podobnostiach, o ktorých som hovoril,

medzi pragmatizmom a postmodernizmom, je to práve v tomto. Spôsob, akým ja chápeť vzťah medzi pragmatizmom a postmodernizmom je, že diela autorov ako sú Heidegger a Derrida sú obovským poetickým výkonom, ale politicky sú irelevantné. Na druhej strane pragmatizmus je politický skrz-naskrz. Podľa môjho názoru treba používať Derridu pre prívátne účely a Deweyho pre verejné účely.

VYBRANÁ BIBLIOGRAFIA K ŠTÚDIU FILOZOFIE PRAGMATIZMU*

Primárne zdroje:

1. The Collected Works of John Dewey. (The Early Works, The Middle Works, The Later Works) Carbondale, Illinois. Southern Illinois University Press 1969-1990.
2. Dewey, J.: Škola a spoločnosť (1904). Preložené v 35. zväzku edície *Z dejín pedagogiky. Americká pragmatická pedagogika*. Praha. SPN 1991.
3. Dewey, J.: *Výchova k práci*. Praha 1922.
4. Dewey, J.: *Osobnosť a práca*. Praha 1922.
5. Dewey, J.: *Existencia, hodnota a kriticism*. Praha 1925.
6. Dewey, J.: *Logika súdň praktických, zejména hodnotičích*. Praha 1926.
7. Dewey, J.: *Uloha filozofie v dejinách civilizace*. Praha 1927.
8. Dewey, J.: *Rekonštrukcia vo filozofii*. In: *Pragmatizmus, realizmus, fenomenológia, existencializmus*. Antológia z diel filozofov. Bratislava: EPOCH 1969.
9. Dewey, J.: *Demokracie a výchova (1932)*. Podstatná časť preložená v 35. zväzku edície *Z dejín pedagogiky. Americká pragmatická pedagogika*. Praha. SPN 1991.
10. Dewey, J.: *Mravní zásady ve výchově*. Praha 1934.
11. Dewey, J.: *O pramenech výchovateleské vědy*. Praha 1942.
12. Dewey, J.: *Skúsenosť a príroda*. In: *Pragmatizmus, realizmus, fenomenológia, existencializmus*. Antológia z diel filozofov. Bratislava. EPOCH 1969.

* Filozofii pragmatizmu sa u nás doposiaľ nevenovala dostatočná a systematická pozornosť. Študijné pramene sú preto buď - pokiaľ ide o slovenské, resp. české preklady - zastaralé a pomerne málo dostupné, alebo existujú len v origináloch, pričom aj ich dostupnosť je problematická. Pokiaľ ide o primárne zdroje, do r. 1945 vyšli v českých prekladoch viaceré práce W. Jamesa a najmä J. Deweyho, avšak prvý preklad jedinej zo štúdií Ch. S. Peircea sa objavil až v r. 1972. V slovenskom preklade zatiaľ vyšli iba niektoré texty W. Jamesa a J. Deweyho v VIII. zväzku Antológie z diel filozofov *Pragmatizmus, realizmus, fenomenológia, existencializmus* (Bratislava. EPOCH 1969). V poslednom období sa začali pomerne hojne prekladať práce R. Rortyho. Naša bibliografia, popri súborných pôvodných vydaniach klasikov pragmatizmu, uvádza najmä primárne prekladové zdroje. Takisto uvádzame sekundárnu literatúru v slovenskom, resp. českom jazyku. Takmer vyčerpávajúca bibliografia primárnych i sekundárnych zdrojov v anglických origináloch môže čítať najmä v práci Augustina Riška *Americká filozofia. Od Peircea po Quina* (Bratislava. IRIS 1996), na ktorú ho odkazujeme, ktorí však doplníme o niektoré ďalšie, predovšetkým najnovšie tituly. Napokon, naša bibliografia je výšetrová aj v tom zmysle, že sa obmedzuje iba na informácie o pragmatistoch, ktorí sú predmetom tejto antológie.